

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертационен труд за придобиване на научна степен
„доктор на науките за културата”

Автор на дисертационния труд: доц. д-р Веселин Иванов Тепавичаров

Тема на дисертационния труд: „Политическа антропология на привържениците на СДС”

Професионално направление: 3.1. „Социология, антропология и науки за културата”

Рецензент: проф. Любомир Георгиев Огнянов – доктор на историческите науки

Темата на дисертационния труд на доц. д-р Веселин Тепавичаров е изключително важна и актуална за съвременната антроположка и етнологика наука в България. Обект на неговото изследване е общността на привържениците на СДС, т.е. автентичната десница в България след политическата промяна в страната през 1989 г. С него авторът цели да представи свой етнологички модел на изследване на политическата култура на една субкултурна част от българското общество. В тази връзка той дълги години разработва методологията на своето изследване, която се основава главно на методите на теренното етнографско проучване и която авторът сполучливо определя като „етнографска теренна методология”.

Дисертационният труд на доц. д-р Веселин Тепавичаров се базира на богата етнографска информация, която е събирана в продължение на повече от две десетилетия. Към началото на 2014 г. той е разполагал с информация от 879 респонденти (482 мъже и 397 жени) от постоянно наблюдавани селища в България. Неговите респонденти са от различни по местоживееене, територия и население райони на страната – от планински и равнинни селища, от големи и малки населени места, от проспериращи и изоставащи в своето социално-икономическо развитие региони и т.н.

Респондентите са различни по пол, възраст, образование, професия, етническа и верска принадлежност, политическа идентификация. Постоянни етнографски дестинации са градовете София и Варна, районът на общините Етрополе, Ботевград, Правец и Ябланица, районът на общините Карнобат, Айтос и Сунгуларе, както и общини от Родопите, Пиринска Македония, Лудогорието и други райони на страната. За написването на монографията са използвани и разнообразни емпирични сведения от медиите, архивите на централни и местни институции, интернет източници, спомени, както и от публикуваната научна литература.

Във връзка с ползваните източници на информация е важно да се отбележи и обстоятелството, че авторът я събира от представители на всички политически течения в българското общество в годините на прехода. За това говори фактът, че по политически пристрастия и идентичности посочените 879 респонденти имат следния профил: 345 души са „десни“ демократи, 211 – „леви“ демократи, 132 – демократи-„центристи“ (либерали), 72 – демократи-„антикомунисти“ /които не се идентифицират като „леви“, „десни“ или „центристи“/, 67 – „носталгици“ (от тях не всички са членове или симпатизанти на БСП), 28 – „сталинисти“ и 24 души – други.

Във въведението в темата за политическите субкултурни общности доц. Тепавичаров взема критично отношение към различните определения на понятието „субкултура“ и „субгрупа“ в научната литература. Неговият акцент в разбирането му за субкултура пада върху „степената на автономност и отграниченост на общността, върху степената на интензивност на субкултурната идентичност и свързаните с нея отличителни белези в ежедневието.“ В този смисъл той предлага своя версия за политическата субкултура, която следва в изложението на дисертационния си труд. Тя се основава на обилна емпирична етнографска информация, но е съобразена и с характерните особености на политическата култура на българите през последните две столетия.

Доц. Тепавичаров разкрива вярно основните културно-исторически предпоставки за формирането на политическата култура на българските граждани. Авторът логично ги търси във влиянието на външния фактор, лидерството в българското политическо пространство, популизма и промените в ежедневната култура.

Друг важен проблем, който намира задълбочена трактовка в изследването на доц. Тепавичаров, е формирането на българската демократична общност в навечерието на промените от 1989 г. Според него, за това допринасят както европейските политически идеи от Новото време, така и българската демократична идеология от Възраждането – и особено демократичните идеи на Васил Левски. Към идейните източници и практики в най-новата история на българската политическа демократична традиция авторът отнася и влиянието на съветската „перестройка” през втората половина на 80-те години на XX век, както и на „неформалните” сдружения в България през този период, а така също и споменът за активната политическа дейност на Никола Петков и на оглавяваната от него антикомунистическа опозиция през 1945 – 1947 г.

При разкриването на социално-политическия състав на българската демократична общност в края на XX век доц. Тепавичаров обръща внимание на две категории български граждани, които са дискриминирани от комунистическия режим до 1989 г. Това са лицата от т.нар. „неблагонадежни политически фамилии” (участници в изпълнителната, законодателната и съдебната власт до 9. IX. 1944 г.; лицата, съдени от „Народния съд” през 1944 – 1945 г.; членове и привърженици на опозиционните политически формации през 1945 – 1947 г. и на старите „буржоазни” партии; лица, проявили се като противници на комунистическата идеология; младежи, поддаващи се на „идеологическата диверсия” на Запада; заможни в миналото „буржоазни” семейства и др.). При това, сочи авторът, комунистическата власт лишава от политически права не само активните участници в политическия, икономическия и културния живот на страната, но прави всевъзможни ограничения и за техните семейства – съпрузи, деца, роднини и т.н. В условията на прехода към демокрация след 10. XI. 1989 г. тези граждани застават в първите редици на демократичната общност в страната.

Втората категория „нови” демократи са лицата от средите на българската интелигенция. Тях доц. Тепавичаров определя като граждани с висше и полувисше образование, които в годините на комунистическото управление са заемали различни длъжности в системата на науката, просветата, културата, правосъдието, здравеопазването и други обществени сфери. От тях в редовете на демократичната общност се включват преподавателите от висшите училища, научните работници от академичните институти, творците от областите на литературата, театъра, киното,

музиката, изобразителното изкуство и пр. В тази връзка авторът отбелязва редица характерни прояви на икономислието на част от българската интелигенция и в дейността на някои от неформалните сдружения в годините на „тоталитарния социализъм”. Обоснована е и неговата констатация, че „от средите на интелигенцията по-голямата част от хората с демократични ориентации произхождат от членската маса на БКП” и че „техният произход явно не им е повлиял при избора на политическите ценности”.

Основните приноси моменти в дисертационния труд на доц. д-р Веселин Тепавичаров откриваме в главата, посветена на политическата етнография на привържениците на СДС. В нея авторът разкрива тяхната привързаност към идеите за свобода и демокрация и външнополитическите им позиции, които намират израз в евроатлантическата ориентация на демократичната общност в годините на прехода и резервираното отношение към Русия. Авторът твърдо отстоява разбирането, че Европейският съюз е естествената цивилизационна среда за България, а привързаността към НАТО – приоритет във външната политика на страната. Противниците на дясното и демократичното в България доц. Тепавичаров вижда в средите на Българската социалистическа партия, бившата Държавна сигурност и кръговете на организираната престъпност, мафията и постомунистическата олигархия. Той подчертава, че за десните демократи политическата апатия се дължи на „незнанието”, „провинциализма в политиката” и „властването на политическите митове”.

Много интересна и свежа информация доц. Тепавичаров ни дава при очертаването на политическия образ на Съюза на демократичните сили и на неговата политическа дейност. В това отношение, чрез методите на етнографското проучване, той дава отговор на редица актуални политически въпроси – какво мислят членовете и съмишлениците на СДС за себе си, за своята организация и за „синьото” единство, как оценяват краткото управление на правителството на Филип Димитров през 1991 – 1992 г. и управлението на правителството на Иван Костов през 1997 – 2001 г., какво е тяхното отношение към участието на СДС в органите на местното самоуправление и особено към „синята” кметска власт.

Оправдан научен интерес предизвиква и изложението в дисертационния труд за състоянието на политическата десница в България след разпадането на Съюза на

демократичните сили в началото на ХХІ век. В него доц. Тепавичаров подчертава ролята на Иван Костов за създаването на партията „Демократи за силна България” (ДСБ), проследява политическата еволюция на демократите-монархисти и на тяхното Национално движение „Симеон Втори” (НДСВ), маркира основните моменти във формирането и дейността на партията „Граждани за европейско развитие на България” (ГЕРБ) и очертава първите стъпки на Реформаторския блок в политическия живот на страната.

Във вярна посока са и обобщенията на автора за времето и пространството на привържениците на СДС и за техния символен капитал – синият цвят, синьото лъвче, царската корона, вдигната ръка с двата пръста, местата на паметта и други.

Към достоинства на рецензирания научен труд трябва да добавим и сполучливите приложения – таблиците с въпроси от анкетата за политическата ориентация на хората в България за времето от 1992 до 2014 г. и снимковият материал, отразяващ някои характерни моменти от политическите борби в годините на прехода в България.

Впечатляващ е прецизният научен апарат в работата. В скоби в текста авторът се позовава на използваната научна литература, а под линия посочва източниците на информация – респонденти, архивни материали, периодичен печат и др. Както вече стана дума в началото на рецензията, справката за респондентите е много пълна и точна – отбелязани са инициалите им, година и място на раждане, образование, професия, местоживееене, религиозна принадлежност, семейно положение, политическа ориентация, кога и от кого е взето интервюто, къде се съхранява информацията.

Авторът е свидетел на много от събитията и процесите, които са предмет на анализ в дисертацията. Затова изразява ясно личното си отношение към тях. Към изказаните мнения и дискусиите в научната литература също не скрива своята позиция – едни споделя, други отхвърля, а оценката за трети тактично предоставя на читателите.

Във връзка с предстоящото публикуване на дисертационния труд, което горещо препоръчвам, бих желал да отправя и няколко критични бележки и препоръки.

По отношение на структурата, мисля, че е по-удачно параграфът за европейските политически идеи и българската демократична идеология от втора глава, която е озаглавена: „Формиране (?) на българската демократична общност в навечерието на

промените от 1989 година”, да бъде прехвърлен в първа глава, която е посветена на културно-историческите предпоставки за формирането на политическата култура на българските граждани.

Известно прецизиране може да се направи в заглавията на четвърта глава и на основните параграфи в нея. Сега тя носи заглавието: „Седесарите след разпадането на СДС”, но както се разбира от изложението в нея, не става дума само за „седесарите”, а и за други политически течения в демократичното пространство – монархисти, „гербаджии”, членове на Реформаторския блок и др. Затова предлагам главата да бъде озаглавена: „Политическата десница в България след разпадането на СДС”, а четирите параграфа в нея да станат: 1) ”Демократи за силна България” (вместо „Костовистите”); 2) Демократи-монархисти (вместо: „Седесарите-монархисти”); 3) ”Граждани за европейско развитие на България” (вместо: „Седесарите-гербаджии”); 4) „Десните” демократи, които няма за кого да гласуват (вместо: „Седесарите, които няма за кого да гласуват”).

Бих препоръчал на доц. Тепавичаров да не демонстрира така открито „своите симпатии” към политическата и социална хомогенност на „сините” демократи и своето самоопределяне като „част от тази политическа общност” (с. 57), тъй като в случая става дума за научен труд, а не за политическо съчинение, и читателите (от всички политически течения) трябва да повярват в обективността и безпристрастността на автора на този труд. В тази връзка ми се струва, че в редица от заглавията на параграфите в трета, четвърта и пета глава публичното понятие „седесари” може да бъде заменено със събирателното име „СДС” или с научното понятие „привърженици на СДС”, което авторът е възприел в заглавието на своя монографичен труд.

В бележките под линия и в библиографията в края на дисертацията се повтаря информацията за цитираните респонденти. Моето предложение е научният апарат в текста да се запази в същия вид и обем, а в списъка на респондентите (от № 1 до № 341) да се включат само най-кратките данни за тях (в един ред) – инициали, пол, възраст, професия и местоживееене.

Няма да се спирам на някои от своите различия в оценките на отделни факти в изложението, тъй като смятам, че авторът има право на собствена преценка по тях, а и

рецензията не е място за научни дискусии по все още спорни факти и събития от политическата история на съвременна България.

Заключение:

С дисертационния труд „Политическа антропология на привържениците на СДС” се прави значителен принос в българската антроположка, етнологка и историческа наука и заявявам, че ще гласувам положително за придобиване на научната степен „доктор на науките за културата” от неговия автор доц. д-р Веселин Иванов Тепавичаров.

София, юли 2016 г.

Рецензент:

/проф.д.и.н. Любомир Огнянов/